

עשור למלחמת המפרץ – הלוקחים שנלמדו

לצד הלוקחים הפורמליים, המופקים מכל מלחמה בתהליך שיטתי הכפוף לסטנדרטים מקצועיים ומדעיים של הוכחה ודיון, מפיקים המנהיגים האזרחיים והצבאיים גם לקחים לא פורמליים, הקיימים רק במוחותיהם ושאינם כפופים לביקורת כלשהי. דווקא ללקחים לא פורמליים אלה יש לעיתים השפעה מרחיקת לכת ועמוקה הרבה יותר מאשר ללקחים הפורמליים

פרופ' אליוט כהן

עיוורת.

הלוקחים מתייחסים לרמות השונות של המלחמה. מנקודת מבט אסטרטגית, למשל, סימנה המלחמה לארצות-הברית לא כל כך את סוף המלחמה הקרה כמו את ראשיתה של תקופה חדשה – שניתן לכנותה עידן ההגמוניה האמריקנית. לאחר תחזיות שחורות של מומחים צבאיים רבים (לא כולם) – אמריקנים וזרים – התברר שהעליונות הצבאית האמריקנית, גם על יריב מתוחכם וגדול מהעולם השלישי, הייתה עצומה. איש לא הטיל ספק בכך שארצות-הברית תנצח במלחמת המפרץ, אך רק מעטים צפו שהיא תעשה זאת במחיר של מאות נפגעים בלבד ושל כמות זניחה של אמצעי לחימה פגועים או מושמדים.

הניצחון המוחץ מול מיעוט האבדות לא נטע בחוגי הביטחון האמריקניים ביטחון מופרז נעדר אחריות – בדמות רצון להסתכן ולעשות שימוש בכוח בתנאים בלתי סבירים – אלא חזק בהם את הרצון לשוב ולמחזר את התנאים של מלחמת המפרץ בכל אירוע שבו היראה הממשל האמריקני באפשרות להפעיל כוח. נראה שתנאים אלה היו מערכת מובחנת וברורה של יעדים, תמיכה ציבורית, קואליציה שתמכה אך לא הגבילה את הפעילות האמריקנית, כוח

בהיקף מדביר ומרחב פעולה אופרטיבי. מדובר במצבור של תנאים אשר איפשרו לפעול בדרך שצימצמה את אבדותיהם של האמריקנים ושל בעלי בריתם למספר הנמוך ביותר האפשרי. אמונתם של חיילים ושל אזרחים רבים בלקח אסטרטגי זה קיבלה חיזוק מהראייה המקובלת (והפשטנית) של לקחי וייטנאם, ולפיהם הממשל האמריקני התעלם באותה עת

ישנן דרכים רבות שבהן מפקקים מדינות וצבאות לקחים ממלחמות. באורח פורמלי הם עושים זאת באמצעות דו"חות שמחברות היחידות מייד לאחר הקרב, ובאורח לא פורמלי מתרחש תהליך הפקת הלקחים במחשבותיהם של המנהיגים הפוליטיים והצבאיים בעקבות האירוע – לעיתים שנים רבות לאחר האירועים עצמם.

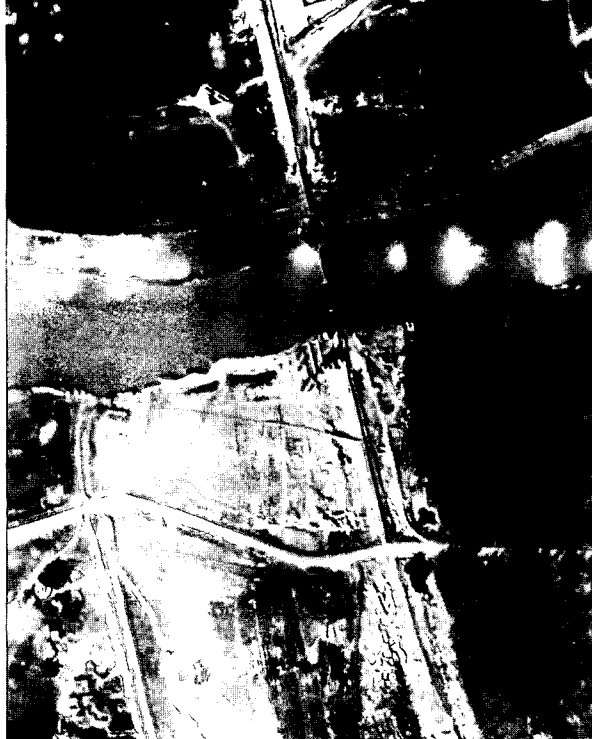
לקחים לא פורמליים אלה חשובים בדרך כלל יותר מהלקחים הפורמליים, שאת מקומם תופסים עד מהרה לקחיהם של מאורעות טריים יותר. טווח ההשפעה של הלקחים הלא פורמליים הוא לרוב ארוך יותר – אפילו אם הם לא זכו להיות מועלים על הכתב. הם מתגבשים לכלל ידע מוסכם ולהנחות יסוד שאינן כתובות, אך מאמינים בהן בתוקף. הם משפיעים

לא רק על השקפותיהם של אלה שהשתתפו בפועל באירועים, אלא גם על אלה שרק צפו בעימות או שהיו צעירים מכדי להיות אז בשירות פעיל. כתורה שבעל-פה יש להם כוח רב יותר מאשר לתורה שבכתב, אשר ניתן להתעמת איתה בכתובה, והיא כפופה לסטנדרטים מקצועיים ומדעיים של הוכחה ודיון.

התורה שבעל-פה אינה ניתנת להפרכה, פשוט מפני שכל מי שיבוא לבחון אותה לא יוכל בוודאות להגדיר אותה. אין זה אומר שהתורה שבעל-פה של מלחמת המפרץ היא כוזבת או שגויה, זו רק אזהרה למי שיחפוץ להאמין בה אמונה

פרופסור ללימודים אסטרטגיים. היה חבר בצוות לתכנון המדיניות במשרד ההגנה האמריקני

גשר עיראקי לאחר שהופצץ מהאוויר

בעיותיהם המדיניות בארגון הקואליציה הבינלאומית נגדו. מכל מקום, הסכנה העמוקה יותר הטמונה במערכת לקחים אסטרטגיים אלה נובעת לאו דווקא מאמיתותיה הבעייתיות, אלא מהשפעותיה על היחסים בין אנשי צבא לאנשי ממשל בארצות-הברית. מלחמת המפרץ העצימה מאוד את יוקרת הכוחות המזוינים וכאילו אישרה את התפיסה, שהדרך הטובה ביותר לנהל מלחמה היא להפקיד אותה בידי הצבא בלי להרבות בהנחיות מדיניות. אין זו הדרך שבה התנהלו הדברים (גנרל פאואל, למשל, פשוט הקדים לרוב את התערבותו המדינית של מזכיר ההגנה, צ'יני), אך זו הדרך שבה רבים בצבא פירשו זאת. האמת היא שבגלל טבעה הפוליטי של המלחמה וטבעו המיוחד של המקצוע הצבאי, הדרך התכליתית ביותר של המנהיגות במלחמה כרוכה בדיאלוג לא שוויוני בין איש הממשל לחייל – מסוג היחסים הקשים, האינטימיים והדומיננטיים שיצרו אישים כמו אברהם לינקולן, ז'ורז' קלמנסו, וינסטון צ'רצ'יל או דוד בן-גוריון עם הגנרלים שלהם. הלמידה מחדש של לקח אמיתי זה, שהוא נכון יותר מלקח העצמאות של הצבא, עלולה שלא להיות מהירה, ולמרבה הצער גם עלולה להיות כרוכה בשורה מדכאת נוספת של התנסויות צבאיות.

במלחמת המפרץ מצאה את עצמה ארצות-הברית מובילה קואליציה גדולה של מדינות, שהתרומה הצבאית המהותית של רובן הייתה קטנה (בתחום זה הייתה בריטניה החרוג העיקרי). אחת ההפתעות היותר נעימות עבור ארצות-הברית הייתה מידת התכליתיות שהפגינו מפקדיה ומטותיהם בעבודה עם בעלי בריתם. לא היה זה מבצע של נאט"ו, אך נוהלי נאט"ו הם שרווחו, והשימוש הנרחב באנגלית הפך את שיתוף הפעולה בין הכוחות השונים לקל, יחסית. אי לכך מניח כיום הממסד הביטחוני האמריקני, כי כאשר ייצא למלחמה, הוא יעשה זאת כחלק מקואליציה גדולה – וכמעט בוודאי כמנהיג שלה. יציאה

מחוקים-לכאורה אלה להצלחה אסטרטגית.

בראייה זו של מלחמת המפרץ יש סכנות משלה, והיא מבטאת הסתכלות שגויה בכמה מהיבטיו החשובים של העימות. היא עוקפת את סיומה הלא מספק של המלחמה – דהיינו הישגותיו של צדאם חוסיין בשלטון למרות המלחמה והסנקציות הכלכליות. היא מתעלמת מהעמימות של מספר מטרות שהוצבו ערב היציאה למלחמה (למשל, שמירת ביטחונו של המפרץ הפרסי) ומחשיבותן של מטרות שלא הוצבו באופן מוצהר (למשל, השמדת הפוטנציאל הגרעיני של עיראק). ראייה זו מציבה מחסום בפני כניסה לפעילות צבאית – מחסום שהוא קיצוני בכל קנה מידה היסטורי, והוא למעשה בלתי נסבל למימוש. ראייה זו גם נתנה תוקף להנחות, שהן בעצם פתוחות עדיין לדיון – למשל שהציבור האמריקני אינו יכול לשאת אבדות, בעוד שהראיות לכך אינן חד-משמעיות.

בהחלט ייתכן שהרגישות לאבדות נובעת במידה רבה מגישתו של הצבא עצמו לשימוש בכוח. הצבא האמריקני, בהאמינו שגילה (או ששיחזר) מתכון להצלחה צבאית, נצמד אליו. באורח מוזר יצאה ארה"ב מניצחון מכריע זה לא שיכורת הצלחה, אלא חדורת תערובת מוזרה של זהירות ושל ביטחון עצמי. זה כשלעצמו אינו דבר רע. עבור מדינה, הדואגת לענייניו של שאר העולם – כפי שעושה ארצות-הברית – תחושה של מעצורים עצמיים ביחס לשימוש בכוח היא דבר נבון. אולם, לצערנו, ארצות-הברית כנראה לעולם לא תיתקל שוב בתנאים לשימוש בכוח, כפי שהיו במפרץ הפרסי: יריב המבודד לחלוטין אזורית ובינלאומית, אשר שוגה לגמרי בהערכתו לא רק את מידת נחישותה של ארצות-הברית, אלא גם את יכולותיו שלו, ואשר יוצא לעימות נגד האמריקנים בדרך שממזערת את

חיילים עיראקים באימונים

למבצעים משמעותיים ללא המטרייה המדינית של מערכת כזאת של בעלי ברית עלולה להיות מעשה מפוקפק. משמעות הדבר, שהקצינים האמריקנים מקבלים את הצורך בלוחמה קואליציונית ופיתחו את מרב המיומנויות וההרגלים הנדרשים כדי שזו תוכל לפעול.

הדומיננטיות של הכוח האווירי בפעילות הצבאית הקונוונציונלית היא, כמובן, החידוש העיקרי של מלחמת המפרץ ברמה האופרטיבית. הצלחתה של המערכה האווירית – למרות בזבזנותה, ההגזמה לגבי חלק מביצועיה וכישלונה במספר תחומים, כמו איכון משגרי הטק"ק הניידים – אכן מהווה קו פרשת מים בהיסטוריה של הלחימה. לקח זה קיבל אישור

במלחמת קוסובו אשר בה – ושוב בתנאים נוחים באורח בלתי רגיל – השיג כוח אווירי לבדו יעד מדיני חשוב. ודאי שכוח אווירי אינו יכול להתמודד היטב עם סוגי לוחמה רבים (מעל לכול מרידה או עימות לא קונוונציונלי), והתוצאים שלו לרוב איטיים יותר משל מבצעים קרקעיים, פחות שלמים ויותר בעייתיים מבחינת הנזק הסביבתי

שהם גורמים. עם זאת נותרת בעינה העובדה שהכוח האווירי היה האמצעי המועדף באסטרטגיה האמריקנית, ושאיילו חייל החי"ר החשדן ביותר ירצה במערכה אווירית ממושכת לפני תחילת המבצעים נגד יריב קונוונציונלי. הצבא האמריקני יצפה יותר ויותר לכך שמבצעים יבשתיים גדולים יהיו בעיקרם רק ביעור של יריב שכבר מוטט פיזית ומורלית באמצעות תקיפה אווירית.

למלחמה ישנה גם רמה ארגונית. בתחום זה יצא הצבא האמריקני ממלחמת המפרץ עם מידה רבה של ביטחון – לרוב מוצדק – במערכות הגיוס והאימונים שלו ובתרבות הארגונית שלו, שעוצבה בסוף שנות ה-70, ופיתוחה הושלם בשנות ה-80. רפורמות אלה הונהגו ויושמו על-ידי מפקדים, שרובם פרשו מהשירות זמן קצר לפני מלחמת המפרץ. מפקדים אלה לקחו כוח צבאי במצב בעייתי, שהיה מבוסס רק על מתנדבים, ואשר החליף את הכוח מתקופת וייטנאם שהתבסס על גיוס חובה, והפכו אותו לכוח מקצועי יציב ובעל מוטיבציה גבוהה.

מה היו מרכיבי המפתח בהצלחה זו? ההתחלה היא במדיניות של גיוס ושל שכר, שהביאה לצבא חיילים וקצינים באיכות גבוהה. מדיניות של העדר סובלנות כלפי שימוש בסמים או הפרות משמעת, רמת השכלה גבוהה (בעת מלחמת המפרץ גייס הצבא בפועל רק בוגרי לשורות החוגרים, ואילו כל הקצינים היו בוגרי קולג', ורובם גם בעלי

תארים מתקדמים יותר) ורמה גבוהה של נוחיות בבסיסי הקבע לחיילים ולמשפחותיהם – כל אלה הביאו לשירות חיילים ומפקדים באיכות טובה. מה שהפך חיילים אלה מסתם מגויסים לכוח לוחם אפקטיבי היה אימון ברמה גבוהה בהרבה משניתנה אי פעם בצבא האמריקני בעיתות שלום. אימונים דו-צדדיים מציאותיים ויקרים במרכז האימונים הלאומי (NTC) של צבא היבשה ומסגרות "Red Flag" של חיל האוויר ו-"Top Gun" של הצי היו שיאה של מערכת חינוך צבאית, שכללה שורה ארוכה של מוסדות באיכות גבוהה – לרבות ברמת הפיקוד והמטה. משמעות העברתן של פונקציות שירות שונות למיקור חוץ (אאוט-סורסינג) – דוגמת שירותי הסעדה ואחזקת הבסיסים –

לא הייתה רק שלחיילים נותר זמן רב יותר לאימונים, אלא היא גם תרמה להתמדה רבה יותר בשירות ולמורל גבוה יותר, מכיוון שהחיילים עשו את הדברים שלמענם התגייסו לצבא – פיתוח מיומנות במקצוע הצבאי והוצאתה לפועל במבצעים של ממש. כתוצאה מכך נעשה הממסד הביטחוני האמריקני – הצבאי כמו גם האזרחי – חרד לשמר את יסודותיה

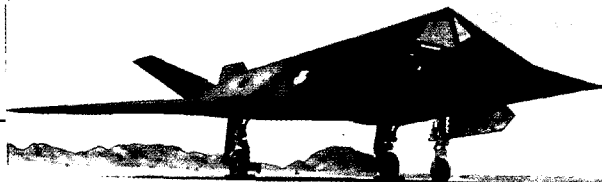
הדומיננטיות של הכוח האווירי בפעילות הצבאית הקונוונציונלית היא, כמובן, החידוש העיקרי של מלחמת המפרץ ברמה האופרטיבית

של תכליתיות ארגונית זו: תנאי שירות טובים יחסית לחיילים (משכורת ותנאי מחיה) ומשאבים הולמים לאימונים. הדבר התברר כמשימה קשה נוכח הקיצוץ בתקציבי הביטחון בשנים האחרונות, אולם ככלל הם הצליחו להשיג יעד זה. להישג זה היה מחיר בתחום חידושם של הנכסים הצבאיים. על-פי מספר הערכות ישנה ירידה של 25-50 מיליארד דולר בשנה בהוצאותיו של משרד ההגנה לרכש אמל"ח. מבט בוחן יותר מגלה, כי ההתמקדות בשימור הצבא עלולה לבוא על חשבון ניסויים במבני כוח חדשים ובתפיסות אופרטיביות חדשות. זה עשור מתמקדים מנהיגי הצבא בשימורו של הצבא ללא פגע וללא שינוי תחת להעבירו שינוי מבני, אם כי ישנם סימנים לכך שסדר עדיפויות זה החל להשתנות.

ברמות הטקטית והטכנולוגית הלקחים הם די מובנים מאליהם. כוחות האוויר של כל זרועות הצבא האמריקני השתכנעו בערכו של החימוש המונחה המדויק. אם לפני מלחמת המפרץ היו רבים (בעיקר ב"קהילת האף-16") שהאמינו בתפיסה של "מטוס חכם – פצצות טיפשות", הרי לאחר המלחמה השתכנעו טייסים וגנרלים כאחד בערכו של הנשק המונחה. נוסף על היעילות שלו בתקיפת מטרות גם איפשר הנשק המונחה למזער את הנזק הסביבתי ולצמצם את הסיכון לטייסים. לשם המחשה, במהלך מבצע "כוח ישיר" ב-1995 (המבצעים האמריקניים האוויריים בבוסניה נגד מטרות

החמקנות הוכיחה את עצמה בשימוש המתמשך והאפקטיבי שנעשה במטוסי הקרב הפצצה "אף-117 נייטהוק". היא נעשתה מרכיב יותר ויותר הכרחי בעת תיווך (Designing) מערכות נשק חדשות

117 נייטהוק

הנשיא בוש מבקר את חיילי המרינס כסעודיה

מלחמת המפרץ עיצבה דרך מלחמה אמריקנית חדשה, השונה בתכלית מזו שננקטה במהלך רובה של המאה ה־20

סרביות) השתמשו האמריקנים רק בחימוש מונחה מדויק, כפי שעשו במבצעים נגד עיראק ובמלחמת קוסובו. לבחירה בחימוש המונחה המדויק חברה הנטייה מצד כוחות האוויר לפעול בגבהים בינוניים או אף גבוהים – בניגוד למבצעים בגובה נמוך, אשר מספר חילות אוויר מערביים (בעיקר הבריטי) בחנו באירופה זה זמן רב.

שלושה אשכולות טכנולוגיים נוספים זכו להיות מקובלים מאוד בצבא האמריקני בעקבות מלחמת המפרץ:

♦ החמקנות הוכיחה את עצמה בשימוש המתמשך והאפקטיבי שנעשה במטוסי הקרב הפצצה "אף-117 נייטהוק". היא נעשתה מרכיב יותר ויותר הכרחי בעת תכנון (Designing) מערכות נשק חדשות.

♦ מערכות לראיית לילה מכל הסוגים נתנו לכוחות האמריקניים יתרון עצום על העיראקים. במיוחד יש לציין את מערכות ההדמיה התרמית של הטנקים, אשר איפשרו להם ליצור מגע בתנאי הראות הלקויה שיצרו מזג האוויר הקשה והעשן של זירת הלחימה בכוויית. שעות הלילה הפכו לסביבת הלחימה המועדפת על הכוחות האמריקניים ביבשה ובאוויר.

♦ מערכות חלל הוכיחו את ערכן הטקטי – ממקלטי ה־GPS הפשוטים ועד להדמיות מלוויינים, שהועברו ישירות ליחידות השדה. בעקבות המלחמה נעשה השימוש הטקטי במערכות מבוססות לוויין מכל הסוגים מקובל הרבה יותר בדרג האמריקני המבצעי משהיה קודם לכן.

בהיבט הרחב יותר הייתה מלחמת המפרץ אבן דרך נוספת בצבא האמריקני בקבלת הטכנולוגיה כגורם מפתח במלחמה. במלחמת העולם השנייה, במלחמת קוריאה ואף במלחמת וייטנאם לא היה היתרון הטכנולוגי האמריקני כה מקיף כפי שהיה בשנת 1991. למשל, ב־1942 היו הטנקים הגרמניים עדיפים על הטנקים של יריביהם האמריקנים בהיבטים של עוצמת התותח ושל מיגון הצוות. מטוסי הקרב הגרמניים היו לפחות שווים באיכותם למטוסים האמריקניים – כפי שהיו גם מערכות עזר רבות, כמו מכשירי אלחוט ומערכות מכ"ם. בקוריאה הסתכלו חיילי החי"ר האמריקנים באימה כיצד פצצות הבזוקה שלהם ניתזו מתובות טנקי ה־"טי-34" הצפון־קוריאניים; וטייסי הקרב האמריקנים התמודדו עם יריבים רוסים וסינים, שמטוסי ה־"מיג" שלהם היו יריב ראוי למטוסייהם. בווייטנאם הייתה הארטילריה הצפון־וייטנאמית מתוצרת ברית־המועצות בעלת טווח רב יותר משל המערכות האמריקניות המקבילות. הלוחמים האמריקנים העדיפו את רובה ה־"קלצ'ניקוב" על ה־"אם-16" שלהם, ומערכות ההגנה האווירית של האנוי – פאר התוצרת הסובייטית – יכלו לגבות מחיר כבד מהמפציצים וממטוסי הקרב האמריקניים.

למען הסר ספק, מנהיגי הצבא האמריקנים, כמו גם החיילים, הימאים והאוויראים באשר הם, מאמינים ועומדים על כך שהאדם הוא היחיד שעושה את ההבדל האמיתי. אולם

הלחם שמאמינים בו בתת־ההכרה הוא שטכנולוגיה עילית אכן מביאה את התוצר, וכי שגור – ובגדול – מבצעי הרפורמה בצבא בשנות ה־80 המוקדמות, אשר רצו מטוס קרב המתאים רק ליירוט ביום במקום מטוס "אף-15־אי" היקר הרבה יותר, וכי שגור גם אלה אשר העדיפו תמרון נועז על פני כוח האש המהמם של ה־MLRS. מערכות נשק יקרות, מתוחזקות היטב ומתופעלות על־ידי צוותים אינטליגנטיים ומאומנים כראוי, הן שהכריעו את צבא עיראק, והיתרון הטכנולוגי מצא את דרכו אל הנחות היסוד של תפיסת העולם הצבאית האמריקנית.

מלחמת המפרץ תיחרת במיתוס הצבאי האמריקני בתור "המלחמה הטובה" – המלחמה שבה הכול, או כמעט הכול, פעל נכון. אחרים עשויים שלא להסכים עם השקפה זו. הממשלות באיזור הקרבות – כל אחת מסיבות שונות – עלולות להיות לא שבעות רצון במיוחד מתוצאות המלחמה. אך הסתייגויות הגיוניות אלה לגבי המלחמה אין בהן כדי לעמעם את זכרה עבור ארצות־הברית. אלה אשר ניהלו את המלחמה, ומעל לכול ראש המטות המשולבים, גנרל קולין פאוול, הפכו לגיבורים צבאיים מהסוג שארצות־הברית לא ידעה מאז ימיה הראשונים של מלחמת קוריאה. מלחמה זו עיצבה דרך מלחמה אמריקנית חדשה, השונה בתכלית מזו שננקטה במהלך רובה של המאה ה־20. בעוד שעד וייטנאם (כולל) התבססה דרך המלחמה האמריקנית על מסות והייתה באורח קיצוני אלימה, תוקפנית ובסופו של דבר סלחנית לכמות האבדות בקרב; הרי מלחמת המפרץ הצביעה על דרך לניהול עימות מוגבל הרבה יותר, מבוסס טכנולוגיה, מועט אבדות, המטופל על־ידי צבא מקצועי קטן יחסית. בפועל, ישנה סבירות נמוכה מאוד שארצות־הברית תוכל אי פעם לממש שוב תנאים כה נוחים להפעלת כוחה צבאי, ולו רק משום שיריביה הפיקו בוודאי את לקחם כיצד להימנע ממלחמה נגדה. אולם לפחות עבור דור נוסף של קצינים אמריקנים היא תהיה סמל כיצד מלחמה אמורה להתנהל, גם אם לעולם לא תהיה זו המציאות.